

УДК 340.11(340.114; 340.115)+340.12
DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2-1.5>

Л. Т. Рябовол

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНУ ЦІННІСТЬ ПРАВА

У результаті проведеного дослідження встановлено, що суттєва зміна методологічного інструментарію вітчизняної юриспруденції призвела до того, що право розглядається як соціокультурний феномен, що має суттєвий ціннісний потенціал. Аналіз юридичної літератури засвідчив, що виокремлюють різні цінності права – цінність права як соціального явища, безпосередньо соціальну, інструментальну та історико-культурну цінність. Проте основна його цінність виявляється у здатності до соціального регулювання. З'ясовано, що цінність права знаходить свій вияв у площинах загальнолюдського, загально-соціального й особистісного, отже, досягнути цінність права, особливо його соціальну цінність, – означає усвідомити його позитивну роль для особистості, суспільства, людства загалом. Викладено думку, що соціальна цінність, роль і призначення права розкриваються передусім в його загально-соціальних функціях, через які право впливає на суспільну свідомість, формує ціннісні орієнтири тощо.

Як умову реалізації ціннісного потенціалу права визначено визнання права як цінності усіма суб'єктами права, що вимагає здійснення комплексу взаємопов'язаних заходів у межах вітчизняної правової системи, зокрема, на таких її рівнях: наукова діяльність у галузі юриспруденції (застосовувати соціокультурний та аксіологічний підходи для дослідження права як соціально зумовленого явища, визначення ролі права у суспільному регулюванні та місця в ієрархії цінностей); правотворення (у національному законодавстві відобразити правові цінності, вироблені конкретним суспільством); діяльність органів виконавчої влади (провадити її винятково на підставі та в межах чинного законодавства, яке закріплює правові цінності); професійна правнича діяльність (визнавати людину та її права як найвищу цінність); підготовка правників (організація юридичної освіти натуралістського типу); рівні особистості, колективів, суспільства загалом (громадянського суспільства). Зазначено, що перелічені рівні виокремлено достатньо умовно.

Ключові слова: ціннісний потенціал права, соціокультурний підхід, аксіологічний підхід, соціокультурний феномен.

Постановка проблеми. За радянських часів під тиском комуністичної ідеології юридична наука перетворилася на догму. Право не розглядалося як суспільне й культурне явище, поза увагою вчених залишалося питання цінності права. Сучасний етап розвитку вітчизняної загальнотеоретичної юриспруденції позначається принциповими змінами в її методології. Свій вияв це знаходить у відмові від «монопольного панування» позитивістського підходу до розуміння права та активне й широке впровадження

у відповідні наукові дослідження положень природно-правового, соціокультурного, аксіологічного та інших методологічних підходів. Це тягне за собою перегляд сутності права та пов'язаних з ним явищ (правових явищ, процесів, механізмів), дозволяє розглянути юридичне право у різних аспектах, динаміці.

Оновлена методологія вітчизняної юридичної науки уможливорює і вимагає, аби юридичне право досліджувалося як соціальне, соціально зумовлене явище, соціокультурний феномен і водночас як цінність, реалізація потенціалу якої сприяє забезпеченню правопорядку у суспільстві,

а разом із визнанням ціннісного значення прав людини передбачає створення умов для реалізації прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина.

Змінилися погляди й на форму об'єктивності права – національне законодавство, що має закріплювати цінності, які вже стали загально-людськими і водночас інтеріоризовані відповідним суспільством, передусім це справедливість, свобода, рівність, гуманізм. Як вказує Р. Луцький, система законодавства, чинна у будь-якій державі, має не лише закріплювати на вищому юридичному рівні волю держави, а бути концептуальним виразом основних природно-правових цінностей, визначені форми прояву яких історично та об'єктивно сформовані в певному суспільстві й державі [1, с. 5].

Розгляд права як елементу суспільства загалом та культури зокрема дозволяє осягнути його як цінність та ефективно реалізувати його ціннісний потенціал для розв'язання суперечностей, досягнення суспільного порозуміння й компромісу, забезпечення стану законності й правопорядку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Використання у своїх дослідженнях методологічного інструментарію природно-правового (В. Васецький, М. Кельман, О. Мурашин та ін.), інтегративного (О. Геселев, Н. Оніщенко, Д. Керимов та ін.), соціокультурного (Л. Заморська, О. Ковальчук, О. Котенко, І. Музика, В. Хаврук та ін.), антропоцентричного (М. Антонов, А. Кучук, А. Поляков та ін.) та інших підходів дозволило розкрити ті аспекти, властивості права, які не могли бути встановленими й вивченими на засадах вузького нормативістського підходу.

Р. Луцький виявив чинники, що зумовлюють переваги застосування соціокультурного підходу до розуміння позитивного права, серед яких: «посилення процесів демократизації та лібералізації суспільного і державного життя; необхідність упорядкування процесів конвергенції правових систем з метою мінімізації можливості їх асиміляції внаслідок різноманітних соціокультурних реалій їх формування і розвитку». Вчений довів, що «позитивне право, яке не відображає зви-

чаїв, традицій суспільства, у якому воно діє, історично сформованих особливостей його ментальності, культури, суспільної моралі, релігійного світосприйняття тощо (що у своїй сукупності утворює соціокультурний складник державного розвитку) не буде належним чином реалізовуватися у будь-якій формі, незважаючи на всі зусилля органів державної влади, у тому числі примусового характеру» [1, с. 4, 5].

Результати теоретико-філософського осмислення феномена права з позицій соціокультурного та аксіологічного підходів у своїх працях, крім згаданих вище науковців, виклали М. Козюбра, А. Колодій, С. Максимов, Ю. Оборотов, О. Петришин, В. Плавич, П. Рабінович, О. Святоцький, В. Селіванов, О. Скакун, М. Цвік та ін. Науковий інтерес до цієї проблеми підтримується у зв'язку з інтеграцією України у світовий та європейський правовий простір та пов'язаними з цим трансформаційними зрушеннями національної правової системи, в якій право є системотвірним компонентом.

Мета статті – відштовхуючись від положень соціокультурного та аксіологічного підходів, враховуючи результати загальнотеоретичних досліджень з проблематики, окресленої темою статті, розглянути право як соціокультурний феномен, зокрема, визначити аспекти права як цінності, напрями та умови реалізації його ціннісного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Унаслідок суттєвої зміни меж філософії та методології вітчизняної юридичної науки право розглядається не суто як система регулювання суспільних відносин, а як феномен сучасної цивілізації. Основою сучасних загальнотеоретичних досліджень у галузі юриспруденції є підхід, згідно з яким право це цінність. Так, фахівці [2, с. 101] вважають, що право – це фундаментальна цінність, оскільки постає як гарантія збереження й розвитку людської цивілізації. А. Саміло розглядає цінність права як його сутнісну характеристику, що дозволяє праву залишатися унікальним соціально корисним явищем [3, с. 52].

Місце права в ієрархії цінностей, обсяг і зміст його ціннісного потенціалу є неоднаковими у різних суспільствах, правових

системах, правових сім'ях. Це пояснюється тим, що право це відкрита система і складник суспільства як макросистеми і органічної частини культури певного соціуму, який не може не розглядатися у сув'язі з іншими його компонентами. Отже, право це соціокультурний феномен, зумовлений у кожному окремому соціумі/цивілізації специфічними історичними, економічними, політичними, безпосередньо культурними й іншими чинниками.

Цінність права як неуніверсального явища розкривається і реалізується на основі конкретного типу праворозуміння, домінуючого у певній спільноті. Все це визначає стан, за якого, на думку А. Кучука, різним державам іманентні регулятивні особливості забезпечення порядку в суспільстві, особливості правового регулювання суспільних відносин. Це дозволяє вченому стверджувати, що правова реальність фактично конструюється певним соціумом. Соціальний контекст необхідно враховувати й у процесі юридичного тлумачення, адже той самий текст неоднаково розуміється членами різних соціальних груп (культур). Інтерпретація правових явищ також повинна здійснюватися з урахуванням цінностей відповідної цивілізації (культури), вважає науковець [4, с. 8, 9, 15, 16, 23].

Більш повному розкриттю ціннісного значення права сприяє виокремлення різних аспектів права як цінності, серед яких:

- безпосередньо соціальна цінність права, що, на думку О. Скакун, виявляється у здатності права вирішувати проблеми в суспільстві правовими засобами, розвивати ті відносини, в яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому, вносити стабільність і порядок у суспільні відносини, забезпечувати надійність соціального захисту громадян;

- інструментальна / службова цінність права – один з виявів його загальносоціальної цінності, сутність якого згадана вчена вбачає у тому, що право є регулятором суспільних відносин, інструментом для вирішення різноманітних завдань, у тому числі для забезпечення функціонування соціальних інститутів, інших соціальних благ;

- цінність права як соціального явища, яка, на думку О. Скакун, полягає у тому, що право має глибокий особистісний зміст, постає як міра свободи в суспільстві, при цьому виражає справедливу й рівну міру свободи [5, с. 228];

- історико-культурна цінність, яку право має, оскільки є невіддільним компонентом світової культури й результатом еволюції людини в процесі боротьби за свободу, рівність і справедливість [2, с. 101].

Безпосередньо соціальну й інструментальну цінність права також визначають з огляду на те, що право це універсальний загальновизнаний засіб встановлення й забезпечення суспільно необхідного порядку, охорони соціальних цінностей, розв'язання соціальних конфліктів різного масштабу, дотримання балансу суспільних і особистих інтересів та механізм їх реалізації [2, с. 101]. Як встановив А. Кучук, така наукова позиція вітчизняних дослідників даної проблеми узгоджується з позицією, сформованою в європейській правничій науці, в якій без надмірної «догматизації» чи «теоретизації» право розглядається як засіб упорядкування суспільних відносин, спосіб створення стану правової захищеності особи [4, с. 11–12].

Отже, виокремлюючи різні аспекти цінності права, основну його цінність вчені вбачають у значенні права для соціального регулювання, що є абсолютно обґрунтованим і пояснюється наступним. Шляхом закріплення у джерелах права меж бажаної і дозволеної поведінки для усіх суб'єктів права, підстав і видів застосування примусових заходів до тих з них, які виходять за визначені межі, право (порівняно з іншими видами соціальних норм) найбільш ефективно упорядковує суспільні відносини, надаючи їм таких ознак, як організованість, прогнозованість, передбачуваність, чим забезпечує їх стабільність і водночас закладає підґрунтя для розвитку.

Слід зазначити, що цінність права та усі перелічені вище аспекти такої цінності знаходять свій вияв у площинах загальнолюдського, загально-соціального й особистісного. Отже, досягнути цінність права, його соціальну цінність, означає усвідомити

мити його позитивну роль для особистості, суспільства, людства загалом.

Розглянемо деякі наукові позиції щодо даного питання більш детально. Акцентуючи увагу на необхідності сприймати право крізь призму його соціальної цінності, фахівці виходять з того, що право це одне з найважливіших надбань людства для впорядкування суспільного життя, досягнення суспільної злагоди, дотримання балансу інтересів різних суб'єктів, забезпечення безпеки людини і суспільства [2, с. 101]. Встановлення загального правопорядку Д. Керимов розглядає як мету права – історично сформовану волю систему принципів, норм, дій, зумовлених суспільними відносинами [6, с. 344–345].

Соціальну цінність права А. Саміло вбачає в його здатності бути метою і одночасно засобом для задоволення соціально справедливих потреб індивідів і суспільства, стверджувати справедливі й гуманні начала у взаємовідносинах особи і влади, поставати як сила, що протистоїть свавіллю. Такий підхід відображено й у визначенні права, в якому вчена, зокрема, зазначає, що право це державна воля усього народу, спрямована на регулювання суспільних відносин з метою охорони завоювань демократичного ладу [3, с. 39, 52].

О. Ковальчук і В. Хаврук також вбачають соціальну цінність права у тому, що воно втілює загальну, групову та індивідуальну волю (інтереси) учасників суспільних відносин, є ефективним засобом забезпечення й існування стабільності і порядку різних відносин та має особливе значення для розвитку тих з них, в яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство. Тому соціальна цінність права визначається тим, наскільки загальні інтереси суспільства виражатимуть різні, навіть протилежні за своєю сутністю інтереси окремих індивідів / колективів. При цьому вони наголошують, що цінність права це досить мінлива категорія, яка залежить від суспільних інтересів, реально наявних відносин та практики вирішення справ [7, с. 15–16, 17].

Науковці також висловлюють думки, згідно з якими соціальна цінність права

полягає у тому, що: за допомогою права забезпечується загальний стабільний порядок у суспільних відносинах, досягається визначеність, точність у самому змісті суспільних відносин; втілюючи спільну (узгоджену) волю учасників суспільних відносин, право сприяє розвитку тих відносин, в яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому. Право впливає на поведінку та діяльність людей шляхом узгодження їхніх специфічних інтересів, забезпечує можливість нормальних активних дій людини шляхом перешкодження незаконним втручанням у сферу її правомірної діяльності. У цивілізованому суспільстві право забезпечує оптимальне сполучення справедливості і свободи, є основою формування таких головних інститутів громадянського суспільства, як ринкова економіка, багатопартійна політична система, демократична виборча система, вільні засоби масової інформації, правова держава. Нарешті, право це єдино можливий цивілізований засіб вирішення проблем міжнародного й міжнаціонального характеру, основа формування світового правопорядку, ефективний інструмент досягнення соціального миру, зняття напруги у суспільстві [8, с. 100; 3, с. 53].

У контексті переосмислення ціннісного потенціалу і значення права на увагу заслуговує позиція М. Кельмана й О. Мурашина. У своєму авторському визначенні вчені акцентують, що право – це соціальний регулятор відносин, побудований на уявленні про справедливість, система обов'язкових правил поведінки загального характеру, зорієнтованих на соціальну демократію, що виражають волю більшості населення країни, спрямованих на регулювання відносин відповідно до цієї волі та загально-соціальних потреб [9, с. 275, 293].

Н. Оніщенко також вважає, що право це найбільш ефективний соціальний регулятор. При цьому вчена вказує, що оскільки право покликане забезпечувати інтереси усіх членів суспільства, саме його функції відображають легітимність діючої влади, загально-соціальну спрямованість діяльності держави [10, с. 7].

Повністю поділяємо думку, що соціальна цінність, роль і призначення права

розкриваються в його функціях як основних напрямках його впливу на суспільне життя. Наразі ціннісний потенціал права розкривають як загально-соціальні, так і спеціально-юридичні його функції, однак передусім загальні, через які право впливає на суспільну свідомість, формуючи ціннісні орієнтири, створюючи певний вимір соціальної взаємодії, в якому можливе, належне й заборонене знаходять своє чітке окреслення в людських вчинках. До цієї групи вчені (Г. Волинка [8, с. 101]; М. Кельман та О. Мурашин [9, с. 290-291]; [2, с. 102] та ін.) відносять такі функції: гуманістичну, організаційну/організаторсько-управлінську, гносеологічну/пізнавальну, інформаційну/комунікативну, виховну, орієнтуючу, оціночну/оцінну, безпекову, економічну, політичну, культурну.

Визначальною умовою реалізації ціннісного потенціалу права є сприйняття й визнання права як цінності усіма суб'єктами права. Це вимагає здійснення комплексу взаємопов'язаних та взаємоузгоджених заходів/засобів у межах вітчизняної правової системи. Не претендуючи на повноту охоплення її як цілісної сукупності національного права, правових явищ, інститутів, процесів, механізмів тощо, запропонуємо низку необхідних і доцільних, на наш погляд, заходів на таких її рівнях: наукова діяльність у галузі юриспруденції; правотворення/нормотворення; діяльність органів виконавчої влади; професійна правнича діяльність; підготовка правників (організація юридичної освіти); рівні особистості, колективів, суспільства загалом (громадянського суспільства). Зазначимо, що рівні, перелічені вище, ми виокремлюємо достатньо умовно. Проведення між ними чіткої межі навряд чи є можливим і доцільним. З урахуванням цього нижче викладено передумови сприйняття й визнання права як цінності усіма суб'єктами права.

Так, на рівні наукової діяльності у галузі юриспруденції у відповідних дослідженнях необхідним є застосування соціокультурного та аксіологічного підходів. Це дозволить вивчати право як соціальне, соціально зумовлене явище, враховувати соціальний та культурний контексти

його розвитку і становлення і з цих позицій визначати роль права у суспільному регулюванні та місце в ієрархії цінностей у конкретному суспільстві.

На рівні правотворення/нормотворення – у національному законодавстві відповідні суб'єкти мають відображати цінності, правові цінності (як засади, принципи, основи), вироблені та/або інтеріоризовані конкретним суспільством, а також враховувати відповідний соціально-культурний контекст у процесі юридичного тлумачення.

На рівні діяльності органів виконавчої влади уповноважені суб'єкти мають провадити її винятково на підставі та в межах чинного законодавства, яке закріплює правові цінності, з опертям на «силу права», не зловживаючи «правом сили» чи керуючись «політичною доцільністю». Це важливо з огляду на те, що певна модель наразі здійснює суттєвий позитивний правовиховний або навпаки негативний вплив на суспільство, може спричинити зневіру у праві, а з часом і зневагу до права, нівелювати його ціннісний потенціал.

Дію відповідного механізму Н. Оніщенко описує у контексті сучасного кризового стану. Його прояви, вказує вчена, породжують стійкий соціальний і правовий песимізм, що трансформується із площини емоцій, почуттів, відчуттів, переживань (правова психологія) у площину переконань, ставлення, уявлень, стереотипів (правова ідеологія). Це й зумовлює певну, на жаль, не завжди бажану для суспільства поведінку індивіда. Песимістичні настрої, продовжує науковець, значною мірою нівелюють повагу до права як найдієвішого регулятора суспільних відносин, люди починають ігнорувати не тільки соціальні (мораль, релігійні канони), а й правові норми [10, с. 45].

Щодо рівня професійної правничої діяльності (правозастосовної, правоохоронної, правозахисної), то, як вказує Р. Луцький, для забезпечення ефективності правосуддя також необхідно, щоб норми позитивного права приймалися з урахуванням соціокультурного контексту, в якому вони функціонують і в якому знаходять своє безпосереднє вираження

ідеальні природно-правові засади соціального розвитку [1, с. 3]. Крім того, не тільки судді, але й прокурори, адвокати, нотаріуси мають визнавати людину та її права як найвищу цінність і, відштовхуючись від цього, забезпечувати умови для реалізації прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, охороняти, а у разі порушення захищати їх.

Очевидно, що підготовка таких правників вимагає відповідного змісту та організації юридичної освіти. На думку О. Костенка, це має бути юридична освіта натуралістського типу, заснована на доктрині, яка вирішальне значення під час застосування закону надає «духу» закону, втіленому у його «букві». Причому під «духом» закону розуміються закони природного права, які законодавець має відкривати і втілювати у «букві» законодавчого акту, а юрист – бачити у «букві» закону та керуватися ними у правозастосуванні. Викладання правознавства позитивістського типу спричиняє деформацію правової культури професійних юристів, а через них і всіх інших громадян [11, с. 29, 30].

На рівні особистості, колективів, суспільства загалом (громадянського суспільства) варто систематично підвищувати рівень правосвідомості та правової культури. Своєю чергою це передбачає і вимагає від держави здійснення комплексу заходів щодо поширення правової освіти, правових знань серед широких верств населення, сприяння у розвитку правової/громадянської/соціальної компетентності особистості. Очевидно, що суттєву роль у цьому має відігравати й сама особа, здійснюючи самоосвіту і самовиховання у галузі права. Не можна не погодитися з Н. Оніщенко [10, с. 45] у тому, що правова освіта є невіддільною частиною загальної культури громадянина, умовою формування правосвідомості та правового світогляду. Саме від якості правової освіти, вважає вчена, залежить адекватне сприйняття правової дійсності. Поділяє вона й думку О. Лейста, що недостатня розвиненість юридичного мислення (унаслідок недостатньої правової освіти – Л. Р.) заважає усвідомити, що саме ми хочемо від права.

Висновки і пропозиції. У результаті проведеного дослідження встановлено,

що зміна методологічного інструментарію вітчизняної юриспруденції призвела до того, що право розглядається як соціокультурний феномен із суттєвим ціннісним потенціалом. Аналіз юридичної літератури засвідчив, що виокремлюють різні цінності права – цінність права як соціального явища, соціальну, інструментальну та історико-культурну цінність. Проте основна його цінність виявляється у здатності до соціального регулювання й розкривається в його функціях, передусім загально-соціальних. Як умову реалізації ціннісного потенціалу права визначено визнання права як цінності усіма суб'єктами права, що вимагає здійснення комплексу взаємопов'язаних заходів у межах вітчизняної правової системи, зокрема, на таких її рівнях: наукова діяльність у галузі юриспруденції; правотворення; діяльність органів виконавчої влади; професійна правнича діяльність; підготовка правників; рівні особистості, колективів, суспільства загалом (громадянського суспільства).

Список використаної літератури:

1. Луцький Р.П. Теоретико-правові засади формування та розвитку сучасного позитивного права : дис. ...доктора юрид. наук : спец. 12.00.12. Київ, 2017. 490 с.
2. Теорія держави і права : навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / О.О. Тихомиров, М.М. Мікуліна, Ю.А. Іванов та ін. ; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 332 с.
3. Саміло Г. О. Актуальні проблеми теорії права : навчальний посібник. Запоріжжя : Просвіта, 2014. 216 с.
4. Кучук А.М. Феномен правового поліцентризму: загально-теоретичний і методологічний аспекти : автореф. дис. докт. юрид. наук : 12.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 38 с.
5. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підруч. / 4-те вид. допов. і перероб. Київ : Алерта, 2014. 524 с.
6. Керимов Д.А. Методологія права: Предмет, функції, проблеми філософії права : монографія. 6-е изд. Москва : Изд-во СГУ, 2011. 452 с.
7. Ковальчук О.М., Хаврук В.О. Цінність права в соціологічному підході до праворозуміння. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 15–18.
8. Волинка К.Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.

9. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави та права : Підручник. Київ : Кондор, 2005. 609 с.
10. Оніщенко Н. Відродження поваги до права в контексті розвитку правової свідомості та правової усвідомленості. *Віче*. 2014. № 9. С. 44–45.
11. Костенко О. Юридична освіта і правове виховання як засоби забезпечення правопорядку (щодо юридичної освіти і правового виховання «натуралістського» типу). *Вісник Національної Академії прокуратури України*. 2010. № 4. С. 29–34.
-

Riabovol L. To the issue of social value of law

As a result of the study, it was found that a significant change in the methodological tools of the national theoretical jurisprudence has led to the fact that the law is considered as a socio-cultural phenomenon with significant value potential. Analysis of legal literature has shown that it emphasizes various aspects of the value of law – directly social, instrumental, historical and cultural value, and the value of law as a social phenomenon. However, its main value is manifested in the ability to social regulation. It is revealed that the value of law finds its manifestation in the planes of universal, general social and personal, and, therefore, comprehend the value of law, its social value, – means to realize its positive role for the individual, society, humanity as a whole. It is stated that social value, role and purpose of law are revealed in its functions, first of all, in general social functions of law, through which law affects public consciousness, forms value orientations, etc.

As a condition for the implementation of the value potential of law, the recognition of the right as a value by all subjects of law is determined, which requires the implementation of a set of interrelated measures within the domestic legal system, in particular, at such levels as: scientific activity in the field of jurisprudence (apply sociocultural and axiological approaches to the study of law as a socially determined phenomenon, definition of the role of law in social regulation and place in the hierarchy of values); law-making (in national legislation, reflect the legal values produced by a particular society); activity of the executive authorities (to conduct it solely on the basis and within the limits of the current legislation, which establishes legal values); professional legal activity (to recognize a person and his rights as the highest value); preparation of lawyers (organization of legal education of a naturalist type); levels of personality, collectives, society in general (civil society). It is noted that the listed levels are separated enough conditionally.

Key words: *value potential of law, socio-cultural approach, axiological approach, socio-cultural phenomenon.*